

УДК 616.8-089+616.895
DOI <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-3-10>

Аліна САЛЬНИКОВА

аспірантка кафедри медичної психології, психосоматичної медицини та психотерапії Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, бульвар Тараса Шевченка, 13, м. Київ, Україна, індекс 01601 (julilla.pereguda@gmail.com)

ORCID 0009-0002-8975-5137

Alina SALNYKOVA

Postgraduate Student of the Department of Medical Psychology, Psychosomatic Medicine and Psychotherapy of O.O. Bogomolets National Medical University, 13, Taras Shevchenko Blvd., Kyiv, Ukraine, postal code 01601 (julilla.pereguda@gmail.com)

ORCID 0009-0002-8975-5137

Бібліографічний опис статті: Сальникова А. Алекситимічний радикал у структурі особистості як чинник схильності до гемблінгу: психологічні механізми та ефекти впливу. *Сучасна медицина, фармація та психологічне здоров'я*. 2023. Вип. 3 (12). С. 64–72. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-3-10>

Bibliographic description of the article: Salnykova, A. (2023). Aleksytyimichnyi radykal u strukturі osobystosti yak chynnyk skhylnosti do hemblinhu: psykholohichni mekhanizmy ta efekty vplyvu. [Alexithymic radical in the structure of personality as a factor of predisposition to gambling: psychological mechanisms and effects of influence]. *Suchasna medytsyna, farmatsiia ta psykholohichne zdorovia – Modern medicine, pharmacy and psychological health*, 3 (12), 64–72. DOI: <https://doi.org/10.32689/2663-0672-2023-3-10>

АЛЕКСИТИМИЧНИЙ РАДИКАЛ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК СХИЛЬНОСТІ ДО ГЕМБЛІНГУ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЕФЕКТИ ВПЛИВУ

Анотація. Статтю присвячено аналізу психологічних ефектів та механізмів впливу на ризик формування патологічної схильності до азартних ігор. Розкрито психологічну сутність адиктивної поведінки, що полягає у прагненні уникнути реальності штучним шляхом за допомогою її доступних симулякрів, що супроводжується ейфоричним емоційним станом, створює ілюзію контролю та безпеки.

Визначено особливості ігрової діяльності та вплив азартних ігор на психоемоційний стан людини. Теоретично доведено, що в ігрована формується специфічна потреба в азартній ігровій діяльності, задоволення якої призводить до швидкого відновлення психофізичного комфорту. Встановлено, що значною мірою механізм виникнення ігрової залежності лежить у площині об'єктивних характеристик азартної гри – імітація ситуації вирішення завдання на майстерність, ілюзія контролю ігрової ситуації.

Розглянуто характеристики алекситимії, що можуть позначатися на особливостях перебігу ігрової залежності. Встановлено, що такими характеристиками є дефіцит когнітивної обробки та усвідомленості явищ афективної сфери, знижена оперативність мислення, легкість формування інтенсивних афективних реакцій, порушення комунікативної діяльності та налагодження позитивних стосунків з оточуючими.

Висвітлено психологічні ефекти та механізми впливу алекситимії на зростання ризику формування схильності до азартних ігор, які свідчать на користь того, що ігрова залежність формується як компенсаторна відповідь на хронічний стан емоційного дискомфорту, що притаманний алекситимам. Хронічний та інтенсивний стрес призводить до виникнення гіпертрофованої потреби у позитивній стимуляції, що знаходить предмет свого задоволення в азартних іграх. Виявлені психологічні закономірності зв'язку алекситимії з патологічним гемблінгом синтезовано у графічну модель.

Ключові слова: адиктивна поведінка, алекситимія, ігроманія, коморбідність, афективна сфера, емоційне неблагополуччя.

ALEXITHYMIC RADICAL IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY AS A FACTOR OF PREDISPOSITION TO GAMBLING: PSYCHOLOGICAL MECHANISMS AND EFFECTS OF INFLUENCE

Abstract. The article is devoted to the analysis of psychological effects and mechanisms of influence on the risk of formation of pathological predisposition to gambling. The psychological essence of addictive behavior is revealed, which consists in the desire to avoid reality artificially with the help of its available simulacra, which is accompanied by a euphoric emotional state, creates the illusion of control and security.

The features of gaming activity and the impact of gambling on the psycho-emotional state of a person are determined. It is theoretically proven that a gambler develops a specific need for gambling activities, the satisfaction of which leads to a rapid restoration of psychophysical comfort. It has been established that to a large extent the mechanism of occurrence of gambling addiction lies in the plane of objective characteristics of gambling – imitation of the situation of solving the problem of skill, the illusion of control of the game situation.

The characteristics of alexithymia, which can affect the features of the course of gambling addiction, are considered. It has been established that such characteristics are a deficit of cognitive processing and awareness of the phenomena of the affective sphere, reduced efficiency of thinking, ease of formation of intense affective reactions, impaired communicative activity and establishing positive relationships with others.

The psychological effects and mechanisms of the influence of alexithymia on the increase in the risk of forming a predisposition to gambling are highlighted, which testify in favor of the fact that gambling addiction is formed as a compensatory response to the chronic state of emotional discomfort inherent in alexithymes. Chronic and intense stress leads to the emergence of a hypertrophied need for positive stimulation, which finds the object of its pleasure in gambling. The revealed psychological regularities of the relationship between alexithymia and pathological gambling are synthesized into a graphical model.

Key words: addictive behavior, alexithymia, gambling addiction, comorbidity, affective sphere, emotional distress.

Постановка проблеми. За даними Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей протягом 2021–2023 рр. офіційно було зареєстровано 739 осіб з патологічним потягом до азартних ігор. Зокрема, за весь 2022 р. до реєстру ігроманів внесли 315 осіб, а лише протягом січня–березня 2023 р. до цього реєстру вже потрапило 229 осіб [1]. Таким чином, можна зробити висновок про стрімке зростання ігрової адикції серед українського населення.

Проблематика патологічного потягу до азартних ігор є досить вивченою у царині сучасної медичної психології. Зокрема, її розробкою займалися К. Бланко, Т. Больбот, М. Гріффітс, І. Де Кастро, С. Ейсен, А. Ібасер, М. Лангевіш, Р. Кастер, В. Уркаєв, І. Федосєєва, Г. Фріш, Е. Холландер, Л. Юр'єва тощо. Зважаючи на це необхідно звернутися до вивчення більш широкого контексту прояву лудоманії, зокрема, до ґрунтового дослідження його можливих коморбідних сполучень з іншими психологічними розладами. В сучасній науковій літературі з клінічної психології в якості найбільш розповсюдженої коморбідної пари гемблінгу згадується алекситимія. До того ж алекситимія розглядається у якості найбільш вірогідного предиктора виникнення проблемного гемблінгу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Будь-яке коморбідне поєднання декількох порушень, що означає одночасну маніфестацію їх симптоматики у повсякденній життєдіяльності пацієнта, значно ускладнює клінічну картину його хвороби. Зокрема, добре відомо, що наявність супутніх порушень та розладів значно інтенсифікує та ускладнює перебіг ядерного порушення. Дійсно вражаючим уявляється той факт, що одне порушення може провокуватися та посилюватися іншим.

Проблематикою коморбідного зв'язку гемблінгу та алекситимії займалися переважно зарубіжні вчені. Зокрема, мова йде про М. Bagby, С. Bonnaire, В. Bond, С. Bungener, J. Lecce, М. Lumley, J. Parker, К. Roby, Р. Shaughnessy, Т. Toneatto, І. Varescon, L. Wood, А. Brancato, J. Brown, С. Cannizzaro, М. Di Trani, Т. Dimacro, А. Lipari, G. Maniaci, D. Mitrovic, F. Picone, А. Renzi, L. Solano, С. Vari, G. Zavattini.

М. Lumley та К. Roby виявили, що у вибірці підлітків проблемні азартні гравці у 31,4% випадків

були алекситиміями порівняно з лише 11% випадків у здорових людей з контрольної вибірки [18].

J. Parker, L. Wood, В. Bond та Р. Shaughnessy виявили, що 22% вибірки патологічних гравців були алекситимічними порівняно з 11% серед неproblemних гравців [21]. С. Bonnaire, С. Bungener та І. Varescon виявили, що 44% проблемних азартних гравців оцінюються як високолекситимічні [15].

Т. Toneatto, J. Lecce та М. Bagby виявили, що зі збільшенням ризику та інтенсивності проблем азартних ігор зростає і рівень алекситимії. Значно більша частка патологічних гравців (76%) була визначена як алекситимічна порівняно з 55% проблемних гравців. Обидві групи мали значно більшу ймовірність бути алекситимічними, ніж азартні гравці (29%) [22]. С. Bonnaire, С. Bungener та І. Varescon виявили, що патологічні азартні гравці, які грали в азартні ігри на гоночних трасах або грали в ігрові автомати, мали вищі загальні показники алекситимії, ніж непатологічні гравці [14]. С. Bonnaire, S. Barrault, А. Aïte, М. Cassotti виявили зв'язок між алекситимією та патологічними гравцями для стратегічних гравців, тобто людей, які займалися: азартними іграми на гоночних трасах, ставками поза курсами, спортивними ставками чи картковими іграми [13].

За даними окремих американських науковців (М. Di Trani, А. Renzi, С. Vari, G. Zavattini, L. Solano, 2017; G. Maniaci, F. Picone, Т. Dimacro, А. Lipari, А. Brancato, С. Cannizzaro, 2015; D. Mitrovic, J. Brown, 2009) алекситимія не просто пов'язана з проблемними азартними іграми: рівні та ступені їх вираженості знаходяться у прямій кореляційній залежності [17; 19; 20]. Це означає, що ті, хто має високі показники вираженості алекситимії, демонструють більш високі показники патологічного потягу до азартних ігор.

Серед вітчизняних науковців на тісний зв'язок алекситимії за ігровою залежністю звертали увагу В. Куташов, Л. Немих, А. Сальнікова, В. Уркаєв, О. Чабан. Зокрема, В. Куташов, Л. Немих, А. Сальнікова, О. Чабан звертають увагу на те, що феномен алекситимії часто лежить в основі дефіцитарної емоційної поведінки, що підтримує адиктивні способи активності почуттів [7; 8].

У роботах В. Уркаєва алекситимія розглядається як дуже вірогідна складова патологічної ігрової

залежності [9; 10; 11]. Зокрема, автор зазначає, що психологічна залежність тісно пов'язана з такими феноменами як алекситимія та екстернальний локус контролю, а у розробленій ним програмі психокорекції ігрової адиктивної поведінки серед осіб раннього юнацького віку значна увага приділяється корекційній роботі з алекситимією [11]. В. Уркаєв аргументуючи вплив алекситимічного розладу на формування патологічної ігрової залежності, використовує положення психоаналітичної концепції гемблінгу, суголосно якій має місце мазохістичне задоволення від програшів та прогресуюче саморуйнування. Мається на увазі, що носій ігрової адикції все одно грає, не дивлячись на відсутність віри у перемогу та навіть бажаючи остаточно програти, щоб завершити цей нестерпний суб'єктивний жах руйнування власного життя. Дослідник у зв'язку з цим звертає увагу на так званий феномен «продовження болю», що полягає у продовженні дистресу пов'язаного зі зловживанням об'єктом залежності – порушення здоров'я, фінансові труднощі, соціальна дезадаптація, абстинентний синдром. При цьому цей феномен є спробою опрацювання та керування переживаннями та афектами, які носію адикції важко розрізнити та відстежити, а також диференціювати та описати їх словами [10, с. 20].

Мета статті – обґрунтувати високу вірогідність коморбідного поєднання алекситимії та гемблінгу та проаналізувати психологічні ефекти та механізми впливу алекситимії на ризик формування патологічної схильності до азартних ігор.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**: розкрити психологічну сутність адиктивної поведінки та причини її виникнення; визначити особливості ігрової діяльності та вплив азартних ігор на психоемоційний стан людини; розглянути представлені у джерельній базі характеристики алекситимії, що можуть позначатися на характері перебігу ігрової залежності; представити психологічні ефекти та механізми впливу алекситимії на ризик формування схильності до азартних ігор та узагальнити їх у вигляді графічної моделі.

У процесі теоретичного дослідження психологічних механізмів та ефектів впливу алекситимії на формування схильності до ігрової залежності були використані такі методи як аналіз наукових джерел, систематизація та узагальнення існуючих емпіричних даних щодо предмету дослідження, структурне моделювання.

Виклад основного матеріалу. Н. Пихтіна та Н. Яковець визначають адикцію як пристрасть до певного виду діяльності, яка включає безконтрольне прагнення реалізувати його для досягнення бажаного психічного ефекту [5]. Вона проявляється у прагненні уникнути реальності шляхом зміни

свого психічного стану за допомогою прийому деяких речовин або постійної фіксації уваги на певних предметах або видах діяльності, що у момент реалізації активності, яка складає зміст залежності, супроводжується інтенсивними ейфоричними емоціями. Т. Голованова розкриваючи сутність адиктивної поведінки звертає увагу на те, що прагнучи уникнути реальності штучним шляхом, люди намагаються замінити власний негативний психічний стан ілюзією безпеки і рівноваги. Цей процес може надмірно захопити індивіда, підкоривши його волю аж до виникнення стану повної беспорядності перед власною пристрастю. Відбувається деформація вольової сфери особистості, що проявляється у слабкості вольових процесів, вираженій деградації вольових зусиль, наслідковим результатом яких є втрата здатності протистояти адикції [2].

Однією з неочевидних, але фундаментальних та найбільш загальних причин виникнення адикцій науковці називають досвід інтенсивного психологічного травмування, пов'язаний з близьким соціальним оточенням, що запустив у хронічному режимі функціонування такий психологічний механізм захисту як ескапізм (від англ. «escape» – уникнення, втеча). У осіб з адиктивними проявами виникають проблеми спілкування і взаємодії з оточуючими. Наявна в будь-якої людини потреба в самопізнанні, самоствердженні, закарбуванні себе в психологічному світі значущої для них людини у випадку сформованої адиктивної поведінки реалізується виключно у контактах із собі подібними (партнерами по адиктивній поведінці) та має спотворений, нігілістичний характер. У спілкуванні з іншими порушуються, викривлюються і втрачають цінність такі значущі навички міжособистісної взаємодії як розуміння переживань іншої людини, співчуття, вміння виражати власні почуття. Людина з такими особистісними аномаліями власними руками обмежує розвиток особистісного потенціалу, насамперед своєї комунікативної, пізнавальної, моральної та творчої сфери. Призводить це до того, що прагнення уникати проблем і ілюзія комфорту прирікають на застій особистісного розвитку, нералізованість або навіть саморуйнування. Оточуючі люди відчують незадоволеність такою поведінкою, стрімко зростає кількість випадків конфліктних ситуацій [5; 6].

Усвідомлюючи значущість психологічного травмування як базисної причини виникнення адикцій, варто звернути увагу, що в основі психологічного травмування може лежати цілий спектр несприятливих умов життєдіяльності. Тому можна стверджувати, що причини формування адиктивної поведінки складні та багатоаспектні: тут діє комплекс чинників від економічних і соціальних до психофізіологічних, включаючи властивості впливу

самого об'єкту адикції. Серйозним чинником також виступають патології характеру (психопатії) та акцентуації. Спільний вплив різних зовнішніх чинників виникнення залежної поведінки має велике значення. У той же час не менш важливе значення мають особливості переживання та ставлення особистості до своєї життєвої ситуації. Саме внутрішня оцінка та сприйняття своїх умов життєдіяльності у підсумку виступають провідною рушійною силою виникнення адикцій [3; 9].

Серед сутнісних особливостей гри науковці виділяють наступні:

1. Будь-яка гра є ризикованою – ризик як частина ігрової діяльності породжується спонтанним тягінням суб'єкта до небезпеки.

2. Гра заснована на протилежних потягах, що виражають свою глибоку амбівалентність – у грі спостерігається тенденція до повторення, пов'язана з динамікою напруги-розслаблення.

3. Гра практично завжди змагальна – передбачає ігрову конкуренцію з суперником або навіть із самим собою. Змагальність та суперництво являють собою внутрішню пружину гри, а загальну формулу гри можна виразити тезою «не перемагати, а просто грати», що підкреслює цінність процесу гри, а не її результату.

4. Гра соціальна за своїми мотивами, походженням, функціями і змістом, оскільки у грі реалізується безпосереднє відношення індивіда до навколишнього середовища.

5. Бажання грати пов'язане з відкладанням задоволення потреб в реальному житті, що актуалізує бажання вийти з площини реальності в сюрреалістичному плані (мрії, фантазія, гра, хвороба).

6. Будь-яка гра стимулює активність та мобілізує сили своїх учасників [4; 10].

В основі звичайної (не азартної) гри лежить не втеча від реальності в уявний світ, а вихід за межі ситуації. У дорослої людини перехід до гри здійснюється в основному через механізм підміни. Причому довільне звернення до гри означає не перехід до іншої мети, а перехід до іншого способу досягнення початкової мети. Гра, з усіх уявних світів, найбільш близька до реальності, оскільки вона має найбільшу заміну цінність. Однак замісна дія не призводить до повного задоволення, і особистість стає тільки більш розчарованою. Ці особливості можна віднести до будь-якого типу гри, але азартні ігри мають свої специфічні особливості [4; 10].

Азартні ігри – це гра, в якій виграш повністю або багато в чому залежить не від гравців, а від випадку. Таке розуміння сутності азартної ігри передбачає значний ризик програшу або можливість гравця примножити те, що представляє для нього особливу цінність. Таким чином, саме в азартних іграх найбільш повно проявляється бажання стати

багатим, простежується виразний пріоритет матеріальних цінностей над духовними. У зв'язку з цим амбівалентність як постійна властивість будь-якої гри досягає своєї кульмінації в азартних іграх: ризик втратити щось цінне змішується з надією на остаточну перемогу і збагачення [9].

Незважаючи на те що результат гри залежить від випадку, створюється ілюзія контролю, так як процес азартних ігор імітує ситуацію вирішення завдання майстерності (наприклад, гравець сам визначає, коли він натискає кнопку), при цьому ймовірність виграшу завищена. Ці помилки в передбаченні ймовірності виграшу / програшу є природними, оскільки прийняття рішень при участі в азартній грі відбувається в ситуації ризику. Хвилювання, сильні яскраві враження, отримані в результаті виграшу, викликають помилки в оцінці ймовірностей виграшу і програшу, що можна пояснити ефектом наочності. З іншого боку, зв'язок успіху/невдачі результату гри з такими нестабільними чинниками як удача і зусилля, не знижують суб'єктивної впевненості в ймовірності перемоги. Цим частково пояснюється бажання азартного адикта грати незважаючи на те, що втрачається набагато більше, ніж виграно [12].

Ігрова залежність захоплює практично усі сторони життя індивіда, а також міцно вбудовується та пов'язується з його ядерними особистісними структурами: особистісними цінностями, спрямованістю, Я-концепцією, самооцінкою. Тобто залежність від азартних ігор по мірі свого прогресування поступово перетворюється на комплексне злоякісне утворення у структурі особистості, формуючи стійкий стиль життя залежного суб'єкта, впливаючи на ієрархію його життєвих пріоритетів та звичок. Патологічна ігрова залежність деформує особистість, стає її частиною, кардинально трансформує інші особистісні структури, обростає численними зв'язками з індивідуально-психологічними особливостями індивіда.

У результаті детального розгляду сутності та феноменології патологічної залежності від азартних ігор було встановлено, що адиктивна поведінка тісно пов'язана з особливостями влаштування емоційної сфери індивіда, зокрема, властивостей його емоційності. Зокрема, для ігроманів, окрім деформацій ціннісно-сислової сторони особистості, що виражається у впевненості в першочерговій цінності матеріальних благ та грошей на шкоду духовним цінностям та цінностям людських стосунків, характерні ряд особливостей емоційності, що також можуть виступати сприятливими чинниками виникнення та прогресування ігрової залежності. Мова йде про імпульсивність, виражену емоційну лабільність, згорнутість почуттів, збідненість емоційної сфери, що призводить до слабкої диференціації

емоційних станів, превалювання в емоційному житті мінімуму емоцій (задоволення-незадоволення), надмірну інтенсивність емоційних реакцій та пов'язані з цим труднощі самоконтролю емоційних станів. Це дозволяє висловити припущення про зв'язок алекситимії та патологічної ігрової залежності у загальній клінічній картині пацієнта. А при розгляді механізмів та чинників формування адиктивних форм поведінки, у якості їх важливого предиктора цілком правомірно розглядати саме алекситимію.

Ігрова залежність також тісно пов'язана з плеядою недоліків психологічного та соматичного функціонування. Особистісні особливості гравців, виявлені в процесі теоретичного аналізу (невміння планувати і досягати поставлених цілей, низька прогностична точність, особливості орієнтації особистості тощо) вказують на те, що ігрова залежність, яка має поведінковий малюнок як об'єкт звикання, пов'язана не тільки з порушенням стимулюючої сторони діяльності, особливо з незадоволенням потреб, а також з дефіцитом регулятивного аспекту поведінки та діяльності. Специфіка процесу визначення цілей, невідомість враховувати умови їх досягнення, неможливість адекватно оцінити результати своєї діяльності свідчать про зниження потенціалу саморегуляції особистості ігromана [16].

За свідченням науковців патологія емоційної сфери у вигляді алекситимії є досить розповсюдженим явищем у житті залежних людей. При аналізі психологічних механізмів такого зв'язку дослідники посилаються на зумовленість алекситимічних проявів підвищеною тривожністю, а також специфічними особливостями сприйняття такими пацієнтами світу. Зокрема, зазначається, що провідний канал сприйняття світу алекситиміями – це відчуття. Це свідчить на користь того, що у них недостатньо розвинені візуальна та аудіальна перцептивні системи, а якщо в окремих випадках і розвинені, то негативні переживання закріплюються саме у відчуттях та мало усвідомлюються більшістю алекситимів.

У контексті розкриття психологічних механізмів зв'язку алекситимії з лудоманією необхідно зазначити, що важливою характеристикою пацієнтів з алекситимією є їх виражена схильність до формування афекту, у стані якого вони не спроможні раціонально оцінити ситуацію, втрачають здатність до критичного аналізу власних проявів. У стані емоційного збудження, яке в алекситимів характеризується значною інтенсивністю, відбувається відключення здатності до всебічної, об'єктивної та раціональної оцінки дійсності та проявів інших людей. Ці спостереження повністю підтверджуються даними М. Лумлі та К. Робі, які довели, що суб'єкти

з алекситимією схильні до виникнення негативних афектів, низької комплаєнтності, соціальні ізоляції, нездорового способу життя [18]. Тому психотерапевту необхідно вчасно розпізнати алекситимію при роботі з пацієнтами, які мають ігрову залежність, а також враховувати ці особливості емоційної сфери під час терапевтичної роботи, цілеспрямовано формуючи у себе навички роботи з хворими на алекситимію, усвідомлюючи при цьому, що мішенню роботи має бути особистість, а не сама адиктивна поведінка.

Детально аналізуючи можливі ефекти впливу алекситимії на ігрову залежність, А. Сальнікова та О. Чабан зазначають, що проблеми з азартними іграми дуже пов'язані з порушеннями перебігу емоційних процесів. Серед характеристик алекситимії, що позначаються на характері перебігу ігрової залежності, виділяються дефіцит когнітивної обробки емоцій, що виражається у дефіциті усвідомленості явищ афективної сфери (труднощі ідентифікації та опису почуттів) та оперативності мислення (зовнішньо орієнтоване мислення та недорозвинені образні процеси). Опосередкованим підтвердження наявності зв'язку між алекситимією та ігromанією на думку цих же дослідників є те, що алекситимія досить поширена у клініці різних медичних та психіатричних розладів регуляції афектів, таких як розлади харчової поведінки, панічні розлади, соматоформні розлади, наркоманія. При цьому автори посилаються на дані, що підтверджують вплив алекситимічного дефіциту на психічне та соматичне здоров'я «через поведінкові дії як способи регулювання афективних станів (наприклад, зловживання речовинами, харчова поведінка) або психофізіологічне емоційне розрядження (наприклад, соматизація та панічний розлад)» [8, с. 2]. На основі здійсненого аналізу було доведено, що алекситимія переважає у пацієнтів, що мають схильність до азартних ігор. Окрім цього є численні свідчення, що алекситимія може збільшити тяжкість симптомів та ризик патологічної пристрасті до азартних ігор. Явище алекситимії також позитивно пов'язане з дезадаптивними проявами особистості, серед яких можна назвати агресивність, імпульсивність, прагнення до гострих відчуттів, а також такими психопатологічними проявами як депресивні та тривожні розлади особистості. Окрім, наявності зв'язку алекситимії з ігromанією автори звертають увагу на позитивні кореляції алекситимії з іншими формами адиктивної поведінки, зокрема з інтернет-залежністю та компульсивними покупками [8].

Встановлення факту тісного зв'язку алекситимії з лудоманією, наявності певної взаємодії між ними у клінічній картині, природно породжує закономірне питання про первинність / вторинність цих явищ по відношенню один до одного. Адже цілком

реалістичними уявляються два сценарії комплексного поєднання цих явищ. Суголосно першому сценарію первинною у цій зв'язці є ігрова залежність. Якщо припустити, що саме ігрова залежність є первинним патологічним утворенням по відношенню до алекситимії, то розвиваючи цю ідею можна стверджувати, що ігроманія, породжуючи стресогенні, психотравматичні події в житті її носія, таким чином, провокує виникнення у нього алекситимії. Не менш реалістичним уявляється інший сценарій, коли роль первинного патологічного утворення відводиться алекситимії. У такому випадку будемо мати іншу модель зв'язку цих двох явищ, в якій провідна, домінуюча роль належить алекситимії. Відповідно це призведе до побудови прямо протилежної моделі ефектів впливу, у рамках якої наявність алекситимічного радикалу у структурі особистості пацієнта призводить до ряду наслідкових результатів соціального та психологічного характеру, що у підсумку підштовхують індивіда до зловживання азартними іграми.

Вирішуючи цю дилему варто ще раз звернути увагу на сутність та феноменологію алекситимії та ігроманії. Знання логіки перебігу ігроманії та алекситимії та їх сутнісних характеристик, що були докладно проаналізовані у попередніх параграфах, дозволяють з впевненістю стверджувати, що первинною у зв'язці «алекситимія-ігрова адикція» є саме алекситимія. На користь цього говорять наукові дані про можливу генетичну вродженість алекситимії, наявність нейробіологічних чинників її наявності у структурі особистості пацієнта, специфічні характеристики когнітивної та емоційної сфери хворих на алекситимію, а також більш багатий симптомокомплекс її клінічного прояву. Патологічна ігрова адикція виступає при цьому залежною змінною, що підпорядковується впливу багатьох об'єктивних та суб'єктивних чинників та має ряд ознак, що свідчать про прижиттєвий характер її формування.

Таким чином, ми виходимо з того, що наявність алекситимічного радикалу у структурі особистості пацієнта призводить до формування у нього схильності до гемблінгу. Тому ми можемо погодитися з тими науковцями, що висловлювались на користь значного стресогенного потенціалу алекситимії, кардинального погіршення якості життя пацієнтів під впливом цього специфічного порушення. Підтримуємо також ідею про те, що ігрова залежність формується як компенсаторна відповідь / реакція на стан емоційного неблагополуччя, що притаманний носію алекситимічного радикалу та проявляється у вигляді вираженого стану хронічного, інтенсивного та разом з цим малоусвідомлюваного емоційного дискомфорту, значного переважання негативної афективності над позитивною. Спи-

раючись на таке розуміння, можна стверджувати, що ігрова діяльність стає одним з небагатьох способів отримати задоволення та пережити емоції позитивного спектру, що і лежить в основі її переродження в патологічну залежність, яка доходючи до рівня пристрасті починає руйнувати життя суб'єкта.

Суголосно запропонованій моделі сформований алекситимічний радикал у клінічній картині з притаманними йому характеристиками та особливостями призводить до систематичного виникнення об'єктивних труднощів у різних сферах життя, відсутності яскравих радісних подій, дефіциту позитивної емоційної стимуляції (рис. 1). Такому положенню речей, до речі, сприяє також притаманна алекситимії збідненість та сплосченість емоційної сфери пацієнта. Під впливом об'єктивних труднощів формується стан хронічного емоційного неблагополуччя та незадоволеності базових потреб, що у зв'язку з недостатньою усвідомленістю цих психологічних проблем, мають значний акумулятивний потенціал. Тобто поступово накопичуються в емоційній сфері пацієнта. Їх накопиченню також сприяють труднощі самовираження як ядерного симптому алекситимії, що призводить до неможливості виразити та відреагувати інтенсивний стан емоційного дискомфорту та важких переживань. Як реакція на притаманне алекситимічному радикалу постійне емоційне неблагополуччя у структурі особистості такого пацієнта формується інтенсивна компенсаторна потреба в інтенсивній позитивній стимуляції, що за принципом найменшого супроти-

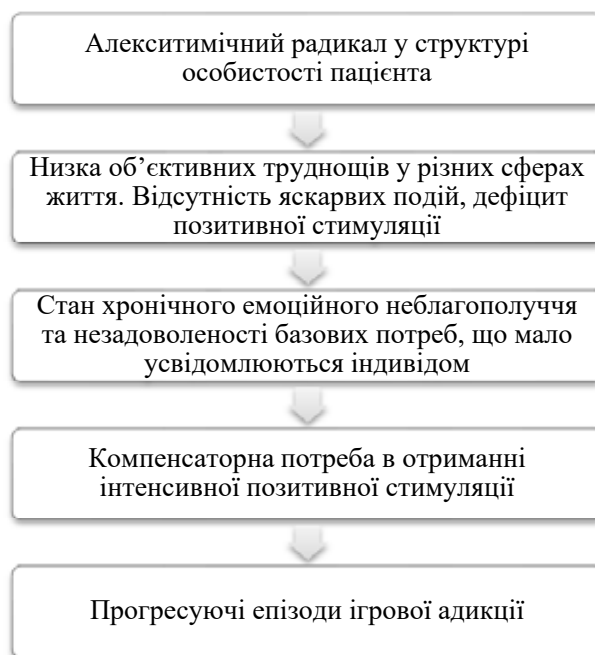

Рис. 1. Модель формування ігроманії під впливом алекситимії

ву знаходить предмет свого задоволення в азартних іграх. Таким чином, у запропонованій моделі азартні ігри виконують функцію розрядки стресу, дозволяють подолати його наслідки або навіть уникнути стресогенних для пацієнта подій, що швидко та постійно позитивно підкріплює звичку азартної ігрової діяльності.

На користь цієї моделі свідчить те, що виражений стрес за даними А. Сальнікової відіграє роль посередника між алекситимією та патологічною пристрастю до азартних ігор. Зокрема, авторкиня зазначає, що «крім рівнів алекситимії, можна стверджувати, що наявність стресу призводить до значної патологічної поведінки в азартних іграх» [7, с. 53]. У запропонованій моделі хронічний та інтенсивний стрес виступає важливим психологічним наслідком наявності у структурі особистості алекситимічного радикалу. Потужна та деструктивна енергія цього стресу трансформується у ряд специфічних деформованих потреб, що в кінцевому підсумку призводять до формування патологічної ігрової поведінки.

Висновки. Отже, у ігромана формується специфічна потреба в азартній ігровій діяльності, яка не є характерною для інших людей або ж не має такого ступеня інтенсивності. Задоволення цієї потреби призводить до швидкого відновлення психофізичного комфорту, що характеризується високою інтенсивністю, а відсутність можливості її задоволення підтримує тривалий психофізичний

дискомфорт та виражений дисфоричний фон настрою. Важливий елемент механізму формування ігрової залежності лежить у площині об'єктивних характеристик самої азартної гри, а саме її здатність імітувати ситуацію вирішення завдання на майстерність і не дивлячись на те, що виграш залежить виключно від випадку, створювати у гравця ілюзію контролю ігрової ситуації. Тому азартні ігри мають значний потенціал насичення суб'єкта інтенсивними емоційними враженнями переважно позитивного спектру.

На користь можливості зв'язку патологічної ігрової залежності та алекситимії говорить виражена коморбідність цих порушень, тобто їх поєднання у загальній клінічній картині з іншими психічними недоліками, психопатологіями, несприятливими індивідуально-психологічними властивостями та соматичними захворюваннями. Аналіз логіки перебігу ігроманії та алекситимії та їх сутнісних характеристик, дозволяють з впевненістю стверджувати, що первинною у зв'язці «алекситимія-ігрова адикція» є саме алекситимія. У відповідності до запропонованої моделі ігрова залежність формується як компенсаторна відповідь на стан емоційного неблагополуччя, що притаманний носію алекситимічного радикалу та проявляється у вигляді вираженого стану хронічного, інтенсивного та разом з цим малоусвідомлюваного емоційного дискомфорту, значного переважання негативної афективності над позитивною.

Список використаних джерел:

1. В Україні протягом трьох років зареєстрували 739 осіб із залежністю від азартних ігор. *Ліга. Life* : веб-сайт. URL: <https://life.liga.net/all/news/v-ukraine-za-tri-goda-zaregistirovali-739-chelovek-s-zavisimostyu-ot-azartnyh-igr#> (дата звернення: 28.10.2023).
2. Голованова Т. М. Вплив Інтернет-залежності на самоактуалізацію осіб юнацького віку : дис. ... к-та психол. наук : 19.00.07 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих ім. Івана Зязюна. Київ, 2020. 168 с.
3. Дзюба Т. М. Психотравмуюча ситуація в життєдіяльності людини: зміст, особливості, наслідки. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. Київ : Видавництво «Фенікс», 2012. Т. XII. Психологія творчості. Вип. 15. Ч. II. С. 113–120.
4. Завязун Т. В. Вплив ігрової діяльності на всебічний розвиток дитини-дошкільника. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. 2018. Випуск 64. С. 93–96.
5. Пихтіна Н. П., Яковець Н. І. Педагогічна профілактика адиктивної поведінки учнів : навчальний посібник. Ніжин : Вид-во Ніжинського педагогічного університету ім. Миколи Гоголя, 2003. 116 с.
6. Пушкар В. А. Психологія адиктивної поведінки : методичні рекомендації до курсу «Психологія адиктивної поведінки» для студентів IV курсу спеціальності «Психологія». Чернігів : Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, 2010. 84 с.
7. Сальнікова А. Алекситимія та лудоманія: посередницька роль стресу. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2022. Т. 6. № 4. С. 51–53. URL: <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2022/1%28132%29/pages-51-53/aleksiti-miya-ta-ludomaniya-poserednicka-rol-stresu#gsc.tab=0> (дата звернення: 29.10.2023).
8. Сальнікова А., Чабан О. Особливості формування патологічного потягу до азартних ігор в залежності від алекситимії, в умовах стресогенності пандемії COVID-19. *Психосоматична медицина та загальна практика*. 2020. № 5(3). URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/250> (дата звернення: 30.10.2023).
9. Уркаєв В. С. Адиктивна поведінка осіб юнацького віку в мережі Інтернет. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. пр. Інституту психології імені Г. С. Костюка*. 2009. Т. 3. Вип. 6. С. 268–276.
10. Уркаєв В. С. Зміст феномену ігрової залежності: особливості та специфіка. *Технології розвитку інтелекту*. 2019. Т. 3. № 3(24). URL: https://psytir.org.ua/upload/journals/3.24/authors/2019/Urkaev_V_S_Zmist_fenomeni_ihrovoi_zaleznosti_osoblyvosti_spetsyfika.pdf (дата звернення: 29.10.2023).

11. Уркаєв В. С. Психокорекція ігрової адиктивної поведінки в осіб раннього юнацького віку : дис. ... к-та психол. наук : 19.00.04 / Інститут психології імені Г. С. Костюка. Київ, 2021. 204 с.
12. Юр'єва Л. М., Большот Т. Ю. Комп'ютерна залежність: формування, діагностика, корекція та профілактика : монографія. Дніпропетровськ : «Пороги», 2006. 196 с.
13. Bonnaire C., Barrault S., Aïte A., Cassotti M. Relationship between pathological gambling, alexithymia, and gambling type: Gambling, Alexithymia, and Gambling Type. *American Journal on Addictions*. 2017. № 26(2). DOI: 10.1111/ajad.12506. URL: https://www.researchgate.net/publication/313830926_Relationship_between_pathological_gambling_alexithymia_and_gambling_type_Gambling_Alexithymia_and_Gambling_Type (дата звернення: 10.09.2022).
14. Bonnaire C., Bungener C., Varescon I. Alexithymia and Gambling: A Risk Factor for All Gamblers? *Journal of Gambling Studies*. 2013. № 29(1). P. 83–96. DOI:10.1007/s10899-012-9297-x. URL: https://www.researchgate.net/publication/221863853_Alexithymia_and_Gambling_A_Risk_Factor_for_All_Gamblers (дата звернення: 02.11.2023).
15. Bonnaire C., Bungener C., Varescon I. Pathological gambling and sensation seeking—How do gamblers playing games of chance in cafés differ from those who bet on horses at the racetrack? *Addiction Research and Theory*. 2009. № 14(6). P. 619–629. DOI:10.1080/16066350600964296. URL: https://www.researchgate.net/publication/232054503_Pathological_gambling_and_sensation_seeking-How_do_gamblers_playing_games_of_chance_in_cafes_differ_from_those_who_bet_on_horses_at_the_racetrack (дата звернення: 02.11.2023).
16. Breyer J. L., Botzet A. M., Winters K. C. Young adult gambling behaviors and their relationship with the persistence of ADHD. *Journal of gambling studies*. 2009. Vol. 25. Iss. 2. P. 227–238.
17. Di Trani M., Renzi A., Vari C., Zavattini G. C., Solano L. Gambling Disorder and Affect Regulation: The Role of Alexithymia and Attachment Style. *Journal of Gambling Studies*. 2017. № 33(2). P. 649–659. DOI: 10.1007/s10899-016-9637-3. PMID: 27553207.
18. Lumley M. A., Roby K. J. Alexithymia and pathological gambling. *Psychother Psychosom*. 1995. № 63(3-4). P. 201–206. DOI: 10.1159/000288960. PMID: 7624467. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7624467/> (дата звернення: 02.11.2023).
19. Maniaci G. et al. Psychodiagnostic Assessment of Pathological Gamblers: A Focus on Personality Disorders, Clinical Syndromes and Alexithymia. *International Journal of Mental Health and Addiction*. 2015. № 13(6). DOI: 10.1007/s11469-015-9550-5
20. Mitrovic D. V., Brown J. Poker mania and problem gambling: a study of distorted cognitions, motivation and alexithymia. *Journal of Gambling Studies*. 2009. № 25(4). P. 489–502. DOI: 10.1007/s10899-009-9140-1.
21. Parker J. D., Wood L. M., Bond B. J., Shaughnessy P. Alexithymia in young adulthood: a risk factor for pathological gambling. *Psychother Psychosom*. 2005. № 74(1). P. 51–55. DOI: 10.1159/000082027. PMID: 15627857. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15627857/> (дата звернення: 27.10.2023).
22. Toneatto T, Lecce J., Vagby M. Alexithymia and pathological gambling. *Journal of Addictive Diseases*. 2009. № 28(3). P. 193–198. DOI: 10.1080/10550880903014775. PMID: 20155587. URL: https://www.researchgate.net/publication/41429972_Alexithymia_and_Pathological_Gambling (дата звернення: 03.11.2023).

References:

1. V Ukraini protiahom trokh rokiv zareiestruvaly 739 osib iz zalezhnistiu vid azartnykh ihor [In Ukraine, 739 people with gambling addiction have been registered for three years]. *Liha. Life* : veb-sait. Retrieved from <https://life.liga.net/all/news/v-ukraine-za-tri-goda-zaregistrirovali-739-chelovek-s-zavisimostyu-ot-azartnyh-igr#> (date of appeal: 28.10.2023) [in Ukrainian].
2. Holovanova T. M. (2020). Vplyv Internet-zalezhnosti na samoaktualizatsiiu osib yunatskoho viku [Influence of Internet Dependence on Self-Actualization of Persons of Youth] : dys. ... k-та психол. наук : 19.00.07 / Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh im. Ivana Ziaziuna. Kyiv. 168 s. [in Ukrainian]
3. Dziuba T. M. (2012). Psykotravmuiuucha sytuatsiia v zhyttiedialnosti liudyny: zmist, osoblyvosti, naslidky [Psychotraumatic situation in human life: content, features, consequences]. *Aktualni problemy psykholohii*: zb. nauk. prats Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy. Kyiv : Vydavnytstvo «Feniks». T. KhII. Psykholohiia tvorchosti. Vyp. 15. Ch. II. S. 113–120. [in Ukrainian]
4. Zaviazin T. V. (2018). Vplyv ihrovoi diialnosti na vsebichnyi rozvytok dytyny-doshkilnyka [Influence of play activities on the comprehensive development of a preschool child]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*. Vypusk 64. S. 93–96. [in Ukrainian]
5. Pykhtina N. P., Yakovets N. I. (2003). Pedahohichna profilaktyka adyktivnoi povedinky uchniv [Pedagogical prevention of addictive behavior of students]: navchalnyi posibnyk. Nizhyn : Vyd-vo Nizhynskoho pedahohichnoho universytetu im. Mykoly Hoholia. 116 s. [in Ukrainian]
6. Pushkar V. A. (2010). Psykholohiia adyktivnoi povedinky : metodychni rekomendatsii do kursu «Psykholohiia adyktivnoi povedinky» dlia studentiv IV kursu spetsialnosti «Psykholohiia» [Psychology of Addictive Behavior: Methodological Recommendations for the Course "Psychology of Addictive Behavior" for IV Year Students of the Specialty "Psychology"]. Chernihiv : Chernihivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni T. H. Shevchenka. 84 s. [in Ukrainian]
7. Salnikova A. (2022). Aleksytymiiia ta ludomaniia: poserednytska rol stresu [Alexithymia and ludomania: the intermediary role of stress]. *Psykhosomatychna medytsyna ta zahalna praktyka*. T. 6. №4. S. 51–53. Retrieved from <https://neuronews.com.ua/ua/archive/2022/1%28132%29/pages-51-53/aleksitimyiya-ta-ludomaniya-poserednytska-rol-stresu#gsc.tab=0> (date of appeal: 29.10.2023). [in Ukrainian]
8. Salnikova A., Chaban O. (2020). Osoblyvosti formuvannia patolohichnoho potiahu do azartnykh ihor v zalezhnosti vid aleksytymii, v umovakh stresohennosti pandemii COVID-19 [Peculiarities of the formation of pathological craving for gambling

depending on alexithymia, in the conditions of stress of the COVID-19 pandemic]. *Psykhosomatychna medytsyna ta zahalna praktyka*. № 5(3). Retrieved from <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/250> (date of appeal: 30.10.2023). [in Ukrainian]

9. Urkaiev V. S. (2009). Adyktivna povedinka osib yunatskoho viku v merezhi Internet [Addictive behavior of persons of youth age on the Internet]. *Aktualni problemy psykholohii* : zb. nauk. pr. Instytutu psykholohii imeni H. S. Kostiuka. T. 3. Vyp. 6. S. 268–276. [in Ukrainian]

10. Urkaiev V. S. (2019). Zmist fenomenu ihrovoi zalezhnosti: osoblyvosti ta spetsyfika [Content of the Phenomenon of Gaming Addiction: Features and Specifics]. *Tekhnolohii rozvytku intelektu*. T. 3. № 3(24). Retrieved from https://psytir.org.ua/upload/journals/3.24/authors/2019/Urkaev_V_S_Zmist_fenomenu_ihrovoi_zalezhnosti_osoblyvosti_spetsyfika.pdf (date of appeal: 29.10.2023) [in Ukrainian].

11. Urkaiev V. S. (2021). Psykhokorektsiia ihrovoi adyktivnoi povedinky v osib rannoho yunatskoho viku [Psychocorrection of Gaming Addictive Behavior in Persons of Early Youth] : dys. ... k-ta psykhol. nauk : 19.00.04 / Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuka. Kyiv. 204 s. [in Ukrainian]

12. Yurieva L. M., Bolbot T. Yu. (2006). Kompiuterna zalezhnist: formuvannia, diahnozytika, korektsiia ta profilaktyka : monohrafiia [Computer Dependence: Formation, Diagnosis, Correction and Prevention]. Dnipropetrovsk : «Porohy». 196 s. [in Ukrainian]

13. Bonnaire C., Barrault S., Aïte A., Cassotti M. (2017). Relationship between pathological gambling, alexithymia, and gambling type: Gambling, Alexithymia, and Gambling Type. *American Journal on Addictions*. № 26(2). DOI: 10.1111/ajad.12506. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/313830926_Relationship_between_pathological_gambling_alexithymia_and_gambling_type_Gambling_Alexithymia_and_Gambling_Type (date of appeal: 10.09.2022).

14. Bonnaire C., Bungener C., Varescon I. (2013). Alexithymia and Gambling: A Risk Factor for All Gamblers? *Journal of Gambling Studies*. № 29(1). P. 83–96. DOI:10.1007/s10899-012-9297-x. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/221863853_Alexithymia_and_Gambling_A_Risk_Factor_for_All_Gamblers (date of appeal: 02.11.2023).

15. Bonnaire C., Bungener C., Varescon I. (2009). Pathological gambling and sensation seeking—How do gamblers playing games of chance in cafés differ from those who bet on horses at the racetrack? *Addiction Research and Theory*. № 14(6). P. 619–629. DOI:10.1080/16066350600964296. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/232054503_Pathological_gambling_and_sensation_seeking-How_do_gamblers_playing_games_of_chance_in_cafes_differ_from_those_who_bet_on_horses_at_the_racetrack (date of appeal: 02.11.2023).

16. Breyer J. L., Botzet A. M., Winters K. C. (2009). Young adult gambling behaviors and their relationship with the persistence of ADHD. *Journal of gambling studies*. Vol. 25. Iss. 2. P. 227–238.

17. Di Trani M., Renzi A., Vari C., Zavattini G. C., Solano L. (2017). Gambling Disorder and Affect Regulation: The Role of Alexithymia and Attachment Style. *Journal of Gambling Studies*. № 33(2). P. 649–659. DOI: 10.1007/s10899-016-9637-3. PMID: 27553207.

18. Lumley M. A., Roby K. J. (1995). Alexithymia and pathological gambling. *Psychother Psychosom*. № 63(3-4). P. 201–206. DOI: 10.1159/000288960. PMID: 7624467. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/7624467/> (date of appeal: 02.11.2023).

19. Maniaci G. et al. (2015). Psychodiagnostic Assessment of Pathological Gamblers: A Focus on Personality Disorders, Clinical Syndromes and Alexithymia. *International Journal of Mental Health and Addiction*. № 13(6). DOI: 10.1007/s11469-015-9550-5

20. Mitrovic D. V., Brown J. (2009). Poker mania and problem gambling: a study of distorted cognitions, motivation and alexithymia. *Journal of Gambling Studies*. № 25(4). P. 489–502. DOI: 10.1007/s10899-009-9140-1.

21. Parker J. D., Wood L. M., Bond B. J., Shaughnessy P. (2005). Alexithymia in young adulthood: a risk factor for pathological gambling. *Psychother Psychosom*. № 74(1). P. 51–55. DOI: 10.1159/000082027. PMID: 15627857. Retrieved from <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15627857/> (date of appeal: 27.10.2023).

22. Toneatto T, Lecce J., Bagby M. (2009). Alexithymia and pathological gambling. *Journal of Addictive Diseases*. № 28(3). P. 193–198. DOI: 10.1080/10550880903014775. PMID: 20155587. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/41429972_Alexithymia_and_Pathological_Gambling (date of appeal: 03.11.2023).